

Oudjaar 2020: professionele terughoudendheid (II)

Dit jaar verschenen er 47 blogberichten op *Onderwijsethiek.nl*. De inhoudsopgave tref je *HIER* aan.¹ Een belangrijk thema, dit jaar, was het spanningsveld tussen de **academische vrijheid** (ook wel professionele ruimte genoemd) en de vrijheid van meningsuiting.² Bij de uitoefening van hun burgerlijke vrijheid van meningsuiting moeten docenten **professionele terughoudendheid** betrachten.³

Begin dit jaar schreef ik over een mbo-docente (22/1/2020).⁴ Ze was betrokken bij een revolutionair vernieuwingsproject in haar opleiding. Maar er ging nogal wat mis en de studenten waren daar de dupe van. Als 'reflective professional' schreef ze een feitelijk doch kritisch verslag van het project. Die professionele ruimte heb je nodig om samen met je collega's te leren van gemaakte fouten. Maar tot ontsteltenis van de betrokkenen besloot ze vervolgens het verslag in boekvorm te publiceren. Zij beriep zich op de vrijheid van meningsuiting, maar juist in arbeidsorganisaties worden daaraan beperkingen gesteld. Bij de keuze van het publicatiemedium en het beoogde publiek had ze onvoldoende rekening gehouden met de belangen van haar collega's, van haar studenten en van haar werkgever. Ze werd op grond van de verstoorde arbeidsrelatie ontslagen.

In maart beschreef ik een incident met het deeltentamen *Propositologica* aan de Utrechtse universiteit (8/3/2020).⁵ De docenten wilden eens leuk doen met hun tentamenopgaven en poneerden negatief geladen proposities over de politieke partij van Thierry Baudet. Deze humoristische antipropaganda getuigt van gebrek aan professionele terughoudendheid bij de uitoefening van hun vrijheid van meningsuiting. En voor examinatoren is dat al helemaal uit den boze.

Een paar weken later (22/3/2020) wijdde ik een blogbericht aan de vrijheid van meningsuiting in het Amerikaanse hoger onderwijs.⁶ Volgens het Amerikaanse rechtssysteem kunnen personeelsleden en studenten binnen openbare onderwijsinstellingen aanspraak maken op de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting. In dat verband mogen studenten ook gastsprekers van allerlei pluimage uitnodigen teneinde een eigen mening te vormen. Maar zodoende komen ook anti-intellectuele gastsprekers en agitators de campus binnen. Dat wringt met de missie van de universiteit om haar studenten academische vorming te bieden, om hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te bevorderen en om een platform bieden voor constructief wetenschappelijk en maatschappelijk debat. Hoe kun je die vormingstaak jegens studenten vervullen als je wettelijk verplicht bent hen zonder restricties aan een spervuur van verwerpelijke opvattingen bloot te stellen?

De vrijheid van meningsuiting kent ook een confessionele variant. Mogen christelijke en islamitische scholen in het kader van de religieuze vorming verkondigen dat homoseksueel gedrag zondig is? Ja, dat valt binnen hun confessionele vrijheid van meningsuiting, zegt de Onderwijsinspectie (blog 15/3/2020).⁷ Net zo goed als ze mogen verkondigen dat seks vóór of buiten het huwelijk zondig is. Maar scholen handelen in strijd met hun burgerschapsopdracht als ze homoseksuele leerlingen zouden discrimineren of als ze zouden beweren dat homoseksuelen gediscrimineerd mogen worden (29/11/2020).⁸ In dat opzicht moeten ze dus professionele terughoudendheid betrachten. En dat muisje krijgt nog wel een staartje: in hoeverre zal de Onderwijsinspectie in het licht van hun wettelijke burgerschapsopdracht toestaan dat christelijke en islamitische scholen corrigerend of remediërend optreden tegen leerlinggedrag dat zij als zondig bestempelen?

Tot slot van dit jaarverslag wil ik nog twee gebeurtenissen memoreren:

In oktober en november wijdde ik vier blogberichten aan de dodelijke cartoonrel in Parijs en het vervolg daarop in Rotterdam.⁹ Om nieuwe uitingen van gewelddadig moslimactivisme te voorkomen, tracht men in het voortgezet onderwijs mogelijke neigingen tot radicalisering en polarisering tegen te gaan. Daartoe

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/wp-content/uploads/2020/12/BlogOverzicht2020.pdf> (31/12/2020)

² Wet op het hoger onderwijs (WHW), art. 1.6. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2020-08-01>

³ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/vrije-meningsuiting-en-professionele-terughoudendheid> (27/5/2019)

⁴ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/participerende-journalistiek/> (22/1/2020)

⁵ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/propaganda-in-de-klas-ii/> (8/3/2020)

⁶ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/wat-is-academische-vrijheid-viii/> (22/3/2020)

⁷ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/is-homoseksueel-gedrag-zondig-iii/> (15/3/2020)

⁸ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/tweede-kamer-nieuwe-burgerschapsopdracht/> (29/11/2020)

⁹ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/de-didactische-keuzes-van-samuel-paty/> (25/10/2020)

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/ter-herdenking-van-samuel-paty-een-reconstructie/> (1/11/2020)

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/ze-wilden-charlie-dood-doch-maakten-hem-onsterfelijk/> (8/11/2020)

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/fakenieuws-over-de-cartoonrellen/> (15/11/2020)

heeft men een nieuw vaccin ontwikkeld. Onder het banier van de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting worden moslimleerlingen, samen met hun klasgenoten, door een aardige leraar ingeënt met spotprenten betreffende de profeet Mohammed, in de verwachting dat zij daardoor immuun worden voor de verleidingen van radicalisering en polarisering. De Franse leraar Samuel Paty had twee cartoons uitgezocht.¹⁰ In de ene wordt gesuggereerd dat rechtgeaarde moslims de wandaden van terroristen vergeeflijk achten en dat voor hen dus geen plaats is in de Westerse samenleving. De tweede is een obscene prent waarin geïnspireerd wordt dat de profeet Mohammed in zijn tijd een onreine homo was. Een derde cartoon had een Rotterdamse leraar al sinds 2015 op het prikbord in zijn klaslokaal hangen: het plaatje van een onthoofde cartoontekenaar (Charlie Hebdo) met de gelofte dat hij de islam voor altijd zal blijven bespotten.¹¹ Beide docenten schoten tekort in professionele terughoudendheid: met de hervertoning van zulke racistische en obscene cartoons overschreden ze de grenzen van de professionele ruimte die hun gegeven is. Zulke vaccins kunnen, hoe goed ook bedoeld, de ontwikkeling van groepsimmunitet belemmeren.

Verder woedt er sinds november een universitair relletje in Leiden. Binnen de jongerenbeweging van het Forum voor Democratie (FvD) waren racistisch uitlatingen gedaan en de FvD-partijleider had zich daar niet duidelijk van gedistantieerd. FvD-senator Paul Cliteur trad af, maar hij weigerde met zoveel woorden afstand te nemen van racistische opvattingen van partijgenoten. Het eind van het lied was dat het bestuur van de Leidse universiteit zich genoopt voelde te laten onderzoeken: a) of er binnen c.q. rond de vakgroep van de rechtsgeleerde hoogleraar prof.dr. P.B. Cliteur ooit antisemitische uitingen zijn gedaan; b) of leidinggevend (c.q. promotoren of copromotoren) daarvan op de hoogte zijn geweest; en c) hoe zij daarop gereageerd hebben.¹² Maar veel interessanter dan deze lokale schermutselingen, is de analyse die de UvA-hoogleraar Eric Schliesser naar aanleiding daarvan gepubliceerd heeft.¹³

Volgens Schliesser moet men een scherp onderscheid maken tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting: 1. Academische vrijheid betreft de professionele ruimte die onderzoekers en docenten nodig hebben om hun werk te doen. 2. Hun werk is *ware uitspraken* te ontwikkelen en studenten daarvan deelgenoot te maken. 3. Van hoogleraren wordt verwacht leiding te geven aan dat werk. 4. Daarom is hun functie onvereenigbaar met die van volksvertegenwoordiger en opinieleader in de landspolitiek. Volgens Schliesser zijn de uitspraken in het wetenschapsbedrijf dus van heel andere orde dan politieke opvattingen. Maar er zit een groot gat tussen zijn stellingen 2 en 3. Dat gat kan worden gedicht met een nieuwe stelling: Onderzoekers en docenten moeten derhalve professionele terughoudendheid betrachten als ze, in functie zijnde, opvattingen willen verkondigen die wel binnen hun *burgerlijke* vrijheid-van-meningsuiting passen maar niet door hun *academische* vrijheid gedekt worden.

Overigens behoeven de stellingen 1 en 2 van Schliesser enkele aanvullingen, hoewel die enigszins afbreuk doen aan de schoonheid van zijn redenering. Gezien de wetsgeschiedenis luidt Stelling 1A: Voor studenten omvat de academische vrijheid tevens het recht om gevrijwaard te blijven van indoctrinatie en propaganda.¹⁴ En Stelling 2A: Tot hun werk behoort tevens studenten voor te bereiden op (en te socialiseren in) beroepen waartoe het hoger onderwijs toegang geeft, het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen, aandacht te schenken aan hun persoonlijke ontplooiing, en kennis over te dragen aan de maatschappij.¹⁵

Wes Holleman

weblog onderwijs, 31-12-2020

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹⁰ <https://www.marianne.net/societe/pourquoi-nous-publions-les-caricatures-montrees-par-samuel-paty-a-ses-eleves> (20/10/2020)

¹¹ <https://www.groene.nl/artikel/joep-bertrams-wint-inkspotprijs-2015> (30/9/2015)

¹² <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2020/12/bericht-onderzoekscommissie> (7/12/2020). Zie ook een ouder interview met Cliteur-als-hoogleraar, een recente column tegen Cliteur-als-docent, en zijn repliek: <http://archieff.mareonline.nl/archive/2017/12/14/iemand-moet-het-zeggen> (14/12/2017) <https://www.mareonline.nl/opinie/vaarwel-rechtsgeleerdheid-hallo-cliteur-kunde/> (10/12/2020) <https://twitter.com/discutabel> (11/12/2020) <https://www.dagelijksstandaard.nl/2020/12/wat-mag-wel-en-wat-mag-niet-paul-cliteur-over-hoogleraren-studenten-en-een-universiteitsblad/> (12/12/2020)

¹³ <https://www.folia.nl/opinie/142383/hogleraren-moeten-geen-politieke-functies-bekleden> (9/12/2020)

¹⁴ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/wat-is-academische-vrijheid-vi/> (8/1/2017)

¹⁵ Wet op het hoger onderwijs (WHW), art. 1.3. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2020-08-01>